

הגיע הזמן מהרבנים שפירא ואליהו

יקיר אנגלנדר

המשורר אליעז כהן חושב שתכנית ההתנתקות היא גזירה רעה אבל היא יכולה להיות גם הזדמנות לארגן מחדש את סדרי העדיפויות של הציונות הדתית, לנתק אותה מ'דעת תורה' ומרבנים חרדים, ולבנות עולם דתי אוטונומי. ריאיון ערב התנתקות

הזמנה לבכי

מחרדה ופחד, אבל יש בכוח השירה להדהד בחלל, לזעוק ולהתריס ובעיקר לקרוע את המסווה של הסתר פנים ברמה האמונית.

איך הגענו לקרע הזה?

אנחנו מצויים בשיאו של תהליך שעובר על החברה הישראלית החל מ"השוואה" של הישראלים במלחמת יום הכיפורים. מוטי אשכנזי, עימו הייתי שותף בייסוד תנועת "צדק", סיפר לי כי בזמנו, באוהל המחאה שלו, קמו בו זמנית "גוש אמונים" ו"שלוש עכשיר". במבט לאחור אני רואה בהן שתי תנועות משיחיות קוטביות מנוגדות, שלא מעט שנים הובילו את הממשלות בישראל. שתי התנועות לא הבינו בזמנו עד הסוף את הקרע שנפער בקריסת כור ההיתוך ובהריסת האתוס הישראלי במלחמה. עד היום, לדעתי, לא נעשה ניסיון מודע ורציני להתמודד עם השבר הזה, שהועמק במלחמת לבנון ועדיין מועמק. ישנה התמודדות קוסמטית, לא אמיתית.

מה אופיו של השבר עליו אתה מדבר? כיום, החברה הישראלית היא חברה מלאת שסעים, שנקרעה כתוצאה משבירת האתוס הציוני ומריבוי נרטיבים לאור הפוסט מודרניזם שחדר לתוכה במלוא עוצמתו. ההתנתקות מחדדת לי את גסיסתה, שלא לומר מותה, של הסולידאריות הישראלית, וזוהי גסיסה המגיעה ממספר כיוונים - כלכליים ואתניים, ואני מדבר בתוך העם היהודי, שלא לדבר על החברה הישראלית הבנויה גם מעובדים זרים, מערבים אזרחי ישראל, מבדואים וממגזרים אתניים אחרים. באופן אישי הדבר הכואב לי ביותר הם הפערים החברתיים והכלכליים. העומס שיש על הכתפיים הצרות של הישראלים,

עם הכאב של אנשי גוש קטיף נובעת אולי

מהביוגרפיה האישית שלו. הוא נולד בשנת 1972 בפתח תקווה, גדל באלקנה שבשומרון, והתחנך בישיבות בני עקיבא, כפר הרא"ה ואור עציון. מאז שסיים את שירותו הצבאי בשדון פירסם שלושה ספרי שירה ("מחומשים", "נגיעות-ראשונות" ו"שמע אדוני"). הוא מעורכי "משיב הרוח", כתב עת לשירה יהודית ישראלית, חבר קיבוץ כפר עציון מזה שנים, עובד סוציאלי במקצועו, נשוי ואב לארבעה.

במרחש במדינה. בשנה שעברה

פרסמת את קובץ השירים "שמע אדוני" שעסק במאורעות האינתיפאדה. היום אין דרך לחמוק מעיסוק בהתנתקות. אתה מאמין ביכולתה של שירה לשנות את המציאות?

"אני לא יודע עד כמה שיר מסוגל להשפיע על חברה, אבל אם השיר יהיה בכיסו של כל חייל ועל מקרר בכל בית בהתיישבות, וחיילים יקרעו קריעת אבלות במדים, אז עשיתי משהו ברמה של הניסיון להחיות את האמפטיה. ישנו בית בשיר שבו מבטא האבל: "תכנס, תשב עימנו בישיבת האבלים, תטעם הכעבים העגולים כמו הילדים שגם עכשיו מתגלגלים על השטיח כמו גורל". קריאת השיר מבטאת את אותו מעגל של אבלות. גם האמפטיה העמוקה ביותר לא תשכיח את הקרע, אבל עדיין אני מצליח לראות את ההזדמנות האלטרנטיבית. אותה שירה נובעת

בלחישתה אתה שואל: ארזתם? כאלו יש בזה העולם הצרור שפה זכיל צעצועים

אתה עוצר בשטף הדמעות. יוצאים לנשם על המרפסת קאן הכנתי לי פנה קטנה לכתב את הרומן הלא גמור עקשני מעץ התאנה שבתצור עליה אחרון נושך הכל מלא סמלים אתה אומר נופל על צנארי בכתי וממחר תגלי הנאמן, השוב, עקשני מתר סוף סוף לבכות.

(מפחד לב יומם, שבט התשס"ה בכפר עציון פורסם לראשונה ב"משיב הרוח" בגליון על ההתנתקות)

אליעז כהן קרא לשיר "הזמנה לבכי" כסוג של פרדוקס. הביטוי מושאל מקטע שפרסם ארנון לפיד, בוגר קיבוץ של השומר הצעיר, בתוך קובץ שיצא לאחר הקרבות של מלחמת יום הכיפורים. הקובץ כולו מתמודד עם השבר ושבירת האתוס הציוני בתנועה הקיבוצית. "הרשימה של לפיד היא צינית וקשה, אבל בנקל אפשר למשוש את הכאב והשבר של אותו הדור", טוען כהן, "חנן פורת שנפצע קשה בקרבות, רואה את אותה רשימה והיא צורבת לו הרבה יותר מפציעתו. ומשם, מהצורך להחיות את אותו אתוס ציוני, צמח הגרעין ליצירת גוש אמונים. אני, לעומת זאת, כותב מתוך הכאב האישי שלי, מהבית שלי בגוש עציון. השיר כולו מבוסס על פנייה לאותו חייל, אני מבקש אמפטיה, חיזוק". ההזדהות העמוקה של המשורר אליעז כהן

נוצר בציבור שלנו נתק בין דור ההורים לילדים, כאשר בשנים האחרונות השתלטו פעילים אמוניים קיצוניים על הרמה התודעתית הדתית

אם נבחן את החברה החרדית לית אל מול המודרן-אורתודוקס, הרי שבמעמד האישה, ביחס ללימודי חול ואפילו בבחירת בני זוג, כבר קיימת הפרדת קהילות. אנו מבזבזים המון אנרגיה על חיבור שכבר לא קיים, ומהטשטוש רק אנחנו מפסידים. לכן, קודם כל, הגיע הזמן להתנתק מהרב שפירא ומהרב מרדכי אליהו. להתנתק בגלוי ולהצהיר שהם לא הרבנים שלנו ולא היו מעולם. הם לא גדלו בציונות הדתית, וכלל לא ברור מדוע הם נחשבים כאלה. פסיקותיהם הציבוריות גורמות כבר שנים לתהליך הזרה והתנכרות של חלק מהדור האמוני הצעיר כלפי הרוב הציוני במדינה, ואלו דברים שמתפוצצים לנו עכשיו בפרצוף, בדפוס המאבק בהתנתקות. 'דעת התורה', מונח חרדי מובהק שאומץ על ידי החרד"ל בהובלת הרבנים שפירא ואליהו, איננה מאפשרת דיון רציני באף אחד מהנושאים הבערים של החברה שלנו. יש להפסיק לקבל את המושג 'דעת התורה' ולהפסיק את ההתחבאות תחת הסינר של הרבנים והדפוסים החרדיים שלהם.

זו ממש הכרזת מלחמה.

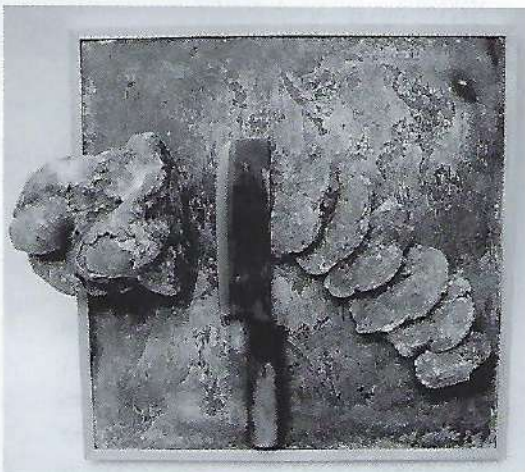
נכון. היתרון של הצד השמרן זה שהוא בכך שהוא הרבה יותר אלים, מאיים, ומשתמש בחרמות ובהשמצות, ודי להזכיר את החרמות שספג הרב אבינר כשהעז לעמוד באומץ מול פסיקת הרב שפירא בנוגע לסירוב פקודה; אלו הם אמצעים שחברה פתוחה דתית בכלל וקהילת 'נאמני תורה ועבודה' בפרט לא ישתמשו בהם, אבל בעיניי הגיעה השעה להוריד את הכפפות, באופן מטאפורי, ולהציל את הציונות הדתית.

אנחנו לא שומעים קולות של רבנים שמזהים עם העמדות שאתה מציג כאן. אולי אתה לא מייצג כאן עמדה של רבים?

לא הייתי משמיע קולות מלחמה כאלה לולא הרגשתי כי בשלה השעה. האורתודוקסיה המודרנית בארץ נמצאת כבר מספר שנים בשלבי הגדרה עצמית ותופעות של תסיסה דתית אוטונומית, יחד עם ריאקציה מהשתלטות החרד"ל, עוד תוכיח לנו כי רבים אשר איתנו מאשר אותם.

בעניין הרבנים, הם בחרו להצטנע ולא לעשות

אני נשאל שוב למשבר שהוא של 1973, ונראה לי שהשבר בקיץ הזה עלול להיות "יום הכיפורים" של הציונות הדתית. נוצר בציבור שלנו נתק בין דור ההורים לילדים, כאשר בשנים האחרונות השתלטו פעילים אמוניים קיצוניים על הרמה התודעתית הדתית, ועשו גם שינוי עמוק במוסדות החינוך באזור המרכז, והפכו אותם למוסדות ברוח "נועם". אני מסתכל על דור ההורים שלי ואפילו על חתן בחברה הדתית שגדל בבני עקיבא, שהייתה להם נורמה דתית אחרת, והם לא

גד אולמן, "חלות והתנחלויות" תערוכת תקופת האבן, 2003

מרוצים ממה שקורה בדור הצעיר. מכור להורים את האליטיזם של בני הישיבות, וההורים גילו את הנתק רק בסוף הישיבה התיכונית, כשהוא כבר היה מוחלט. אתה מצייר כאן תמונה עגומה מאוד. לא, כי היום כבר יש מודעות לכך שמדובר במלחמה. המודעות למאבק בין החרד"ל לבין הציונות הדתית קיימת כבר הרבה זמן. הרב שרלו מספר שהוא עבר מרמת הגולן לפתח תקווה כי הוא הבין שבאזור המרכז יש כמות דתיים עצומה, יותר מבכל מרחב יש"ע והגולן, אשר נזנחה. הוא הבין שבשנים שלא היינו שם, בתהליך מודע של המשתלטים ולא של הנשלטים, מסאת הדתיים באזור המרכז איבדה את הכיוון, וצריך לחזור לשם ולהשתלט בחזרה. אני רואה בהתנתקות ובאירועים סביבה, עם כל הקושי, שעת כושר להתנתקות פנימית ולהפרדת הקהילות בתוך החברה הדתית. בפועל, הדבר הזה כבר קורה.

באינטנסיביות הקיומית הגדולה מכינון המדינה ועד עכשיו, הוא עומס כבד מנשוא. הרצון הטבעי הוא לשמוט את העול, את האחריות במובנים של גורל, ייעוד וסולידריות אנושית פשוטה. כך, הרבה יותר קל לאזרח להיות עם נתניהו במאבק נגד ויקי כנפו, כשהוא מצייר אותה כתלותית. האזרח הישראלי "קונה" זאת בקלות, כמו שהוא קונה את מכירת החיסול המדינית, ובכוונה אני אומר "קונה", כי הכל הפך למכירה ולקנייה. הכל ניתן בסלוגנים ובשפה שיווקית. אינני מאשים איש, מדובר בשחיקה פוסט מודרניסטית מתמדת, העם רוצה לחיות חיים "נורמליים", אבל צריך לזכור שאנחנו לא עם נורמלי.

מה אם כן מה צריך להיעשות על ידי האזרח הישראלי הפשוט במהלך ההתנתקות כדי לנסות ולאחות את השברים?

זוהי ההזדמנות להחזרת האמפתיה של האזרח הישראלי. מחרידה אותי המחשבה שאפילו למתים, אשר נעקדו ברוח האתוס הישראלי האבוד, אין מנוחה. אני רואה בחיזיון את ההלוויות השניות האלה, של המתים שקבריהם יפנונו מגוש קטיף, כאופציה להשבת האמפתיה של תנועות השמאל שמדברות על הרצון לחבק את העקורים, ויעשו זאת בכך שבאותן הלוויות יהיו עשרות אלפים של אנשים שבתפישת העולם שלהם הם "תל אביבים", במונחים של גורל וייעוד. גם לציבור הדתי יש תפקיד מרכזי בהתעשתות. הכוח והלהט שיש באנשי גוש אמונים צריכים להיות מופנים לאפיק של איחוי הקרעים, ואז אם תהיה היענות גם משמאל, תוכל להיווצר כאן התמודדות עומק.

עצמאות במקום תלות

עם כל הכבוד למשבר שעובר על כלל החברה הישראלית, נראה שההתנתקות היא בעיקר משבר של הציונות הדתית. רבנים שקוראים לסירוב פקודה, מציעים שלא לחגוג את יום העצמאות, ויש אף המאיימים באלומות. איך הגענו למצב הזה?

אנחנו צריכים לחזור אל הציונות הדתית הישנה, ולהבין שאנחנו עושים את הדברים לכתחילה ולא בדיעבד

עד היום, ובמקרה הטוב בלמידת תקדימים משו"תים. צריך להבין שבתחומים רבים לפנינו מציאות אחרת, שכלי להתמודד איתה בכבוד יש לגייס גם חשיבה מטא הלכתית, ואת זה ההנהגה הרבנית החרדל"ית לא עושה. הגישה הזו חוסמת אותנו בהמון תחומים, החל מתחום הגיור, דרך תחום נישואין וגירושין ועד להתמודדות מול הומוסקסואליות. חוסר האומץ ההלכתי והקביעות המחשבתית פוגעים בנו, וחייב לקום שיח חלופי.

אם כן, צריכה לקום גם מנהיגות דתית חדשה, אלטרנטיבית.

אני מרגיש שלצד העייפות של החברה הישראלית, יש צמא למנהיגות, לחזון ולמצע תרבותי קצת אחר. רואים זאת בתרבות הגבוהה ובדור הצעיר של הסטודנטים. אני רואה דור מצוין שיש מה לבשר לו, אבל חסרה מודעות וחשיבת עומק. צריך להקים מועצת גדולי הדור של אנשי רוח, פילוסופים, סופרים ורבנים – מועצת סנהדרין שמורכבת גם מאנשי "עמך" ומהשכבות החלשות ואיתה אפשר בהחלט להניף משהו אחר, בכל התחומים שציינתי כאן ובתחומים אחרים.

מה על הדתלש"ים? האם הם ימצאו מקום בציבור הדתי החדש?

נראה לי שהגרעין של הדתיות המודרנית יהיה חייב לקשר את עצמו לדתלש"ים, שהם אולי השגרירים החשובים ביותר של הדור האחרון. רואים זאת אפילו בשמש – דתל"ש, זהו שם שאינו מנתק אותם מהמקום שממנו באו. הם לא נהיו לחילוניים ממש, או "עברו את הגדר". הדתל"ש מחובר לתרבות הדתית בהווה של השפה, ברצף האסוציאטיבי, ולעיתים גם בבחירת בני הזוג. לאותם צעירים שעזבו את החברה הדתית לאומית או החרדית ישנה חשיבה מקורית, נועזת ויכולת ואמביציה להשפיע; הם מעוניינים ליהנות מכל העולמות במובן הטוב של המילה. איפה העולם החילוני נכנס בכל הסיפור הזה? מצד אחד, אתה מותח עליו ביקורת נוקבת, על אדישותו החברתית והכלכלית, ומצד שני, בגין הקצנת חלק מהציבור הדתי, אולי דווקא הציבור החילוני הוא הפרטנר הנכון לציונות הדתית החדשה?

לכתחילה, במודע ומתוך תפישה אמיצה. בזמנו היו לא מעטים הוגים, כמו צוריאל אדמנית מהקיבוץ הדתי ואחרים, שקראו בקול הזה. אני חושב שחיוני להשיב את החשיבה הדתית האוטונומית ולהשאיר את הרבנים שראויים בעינינו כיועצי הלכה. בקאדר היועצים שינהיגו את הציבור יהיה מקום של כבוד לרבנים, לצד אנשי רוח אחרים. לא ייתכן שחברה מודרנית ופוסט מודרנית תעמיד בראש הפירמידה שלה סמכות רבנית שאין עליה עוררין. הבעיה היא שחינוך חלק מהדורות האחרונים, גם בבני עקיבא שנצבעה בחרד"ל, שהכל אצלנו הוא בדיעבד, אוסף של פשרות, וזה לא כך. בדתיות שהיא אוטונומית יכולים לבוא לידי ביטוי תחומים רבים נוספים, שכיום לחברה הדתית אין נגיעה ממשית, עמוקה, אליהם. אין, למשל, כמעט תנועות של צדק חברתי, אם כי "מעגלי צדק" היא צעד חשוב בכיוון. הקיבוצים הדתיים הם רק פסיק קטן. כך גם בנושא האקולוגי ובתחומים נוספים.

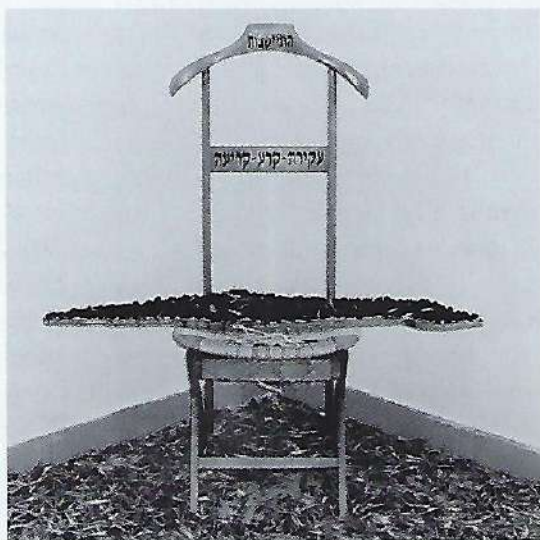
אתה יכול לשרטט את ההבדל התיאולוגי שבין החרד"לים ובין הציונות הדתית שאתה מציג?
אני חושב שצריך לחזור ולהסתכל על המשולש הידוע של עם ישראל, ארץ ישראל ותורת ישראל. הדגם החרד"לי הוא שווה צלעות, ובו כל איום גם על "תורה" וגם על "ארץ" מצדיק מלחמה חסרת פשרות אפילו במחיר קרע ב"עם". לעומת זאת הדגם שאנו מציבים הוא דגם של משולש שווה שוקיים, כאשר העם הוא הבסיס הקיומי החשוב ביותר, ואילו השוקיים של ארץ ותורה הן אידאות. ללא הצלע הקריטית של עם אין כלל קיום לאידאות של תורה ושל ארץ.

לכד מהיחס בין עם ישראל לבין ארץ ישראל, תחום שהוא גם תיאולוגי אבל גם פוליטי, האם ישנם תחומים נוספים בהן התפישות החרד"ליות של הרבנים שפירא ואליהו, ובכלל, הן בעייתיות עבור הציונות הדתית?
הבעיה היא שהחשיבה הרבנית נותרת בגבולות ההלכה הפסוקה

מספיק. ניקח למשל את 'צהר'. לפני תשע שנים דיווח אמנון דנקנר ב"מעריב" על שבת סודית שארגנו רבנים צעירים, שתכננו למרוד ב'גדולים'. אבל הפרסום המוקדם עורר את חמת ההגמוניה הרבנית הזקנה והפחיד את הצעירים. מדובר ברבנים דוגמת הרב יהודה גלעד, הרב יובל שרלו, הרב דוד סתיו והרב שי פירון, שהיו מאוד אמיצים לשעה אבל חזרו לפחד מהצל של הרב שפירא. ניקח את נושא סירוב הפקודה כדוגמה: הרב חיים דרוקמן, הרב אריאל ועוד רבני הקו המרכזי, יחד עם רבני 'צהר', חזרו להשמיע את הקול הממלכתי ולומר שהגאולה רצופה משברים, שלא נתמוטט גם מההתנתקות למרות שאנחנו מתנגדים אליה, ושהעיקר הוא איחוד העם. אולם לאחר שהוראה זו צוטטה על ידי נדב שרגאי מ"הארץ", שהציג זאת כך שהיא בניגוד לפסק סירוב הפקודה של הרב שפירא, הם פרסמו התנצלות ושהם לא פוסקים נגד הפוסקים. מה קורה פה? אין להם כתפיים? מה הסד הזה?

מה הפתרון שאתה מציג?

אנחנו לא צריכים להיתלות ברב זה או אחר, אלא להאמין בעצמנו – שגם אנחנו יכולים לפתוח ספרים. אנחנו צריכים לחזור אל הציונות הדתית הישנה, אבל להבין שאנחנו עושים את הדברים לכתחילה ולא בדיעבד. הדתיות שלנו היא דתיות-אוטונומית

אבנר בר חמא, מיצב-מיצר

כיום האומנות בחברה הדתית תופסת תאוצה בכל ז'אנר, וכנגד אותה תופעה של הסתגרות נוצרת בשקט פריחה עצומה וחשובה של יצירה

והוביל אותם לבחור את השפה שלהם. הצעיר הדתי "גילה את עצמו", ומכאן נולדה האמנות. לא ממלהך של קולקטיב אלא של יחידים, שבחרו להתכנס לד' אמותיהם וליצור מתוך נפשם.

טוב, זו נימה אופטימית לסיים בה. אולי האמנות, דרך "משיב הרוח" ומקומות אחרים, היא זו שתצליח לייצר שיח דתי אחר. השירה הדתית היא חיל החלוץ בנושא ההתמודדות של 'לכתחילה' עם הזהות הדתית ועם ספקות, וזהו רנסנס אמיתי. כיום האומנות בחברה הדתית תופסת תאוצה בכל ז'אנר, וכנגד אותה תופעה של הסתגרות נוצרת בשקט פריחה עצומה וחשובה של יצירה. אלו הם גלים שעוד יכו.

מועמסים. בעיקר בנושאים שבינו לבינה, זהו חיקוי של החרדים שנובע מהפוביות, ושוב חוזרת השאלה המרכזית של דברינו לגבי שאלת ה"לכתחילה" וה"בדיעבד". אני קורא מכאן לחברה מעורבת 'לכתחילה'. כמובן שיש לתת את הדעת על הגבולות, אבל לא להיכנע ולהשפיל את הראש. כיצד באמת מתמודדים עם בעיית הצניעות בעולם האמנויות?

כל יוצר, מכל חברה שהיא, עסוק ב"שאלת הגבולות". אני סבור שלא ניתן לחוות חיים, ולא ליצור, מבלי המימד הארוטי. בעיניי, ככל שהכתיבה הארוטית מוצפנת יותר, בגילוי טפח וכיסויי טפחיים, יש בה מעלות גבוהות יותר וגם מתח רב יותר. יש גם הרבה מאוד אומנות של נשים לנשים. ההתמודדות היא

לדעתי, החילונית מהווה אתגר חיובי ליהדות. יש להתמודד עם תהליך החילון, מן ההשכלה ועד היום, ולראות גם בחילוניות אלמנטים של לכתחילה ולהבין את המשמעויות הטמונות בה. תופעת ארון הספרים היהודי, בתי המדרש הפלורליסטיים והמכניות הקדם צבאיות המשותפות הן יצירות יהודיות לכל דבר. למרות קריסת הכתפיים הצרות של הישראלי המצוי, כפי שתיארתי קודם, הרי שישנו עדיין רוב ציוני חילוני שעמו לציונות הדתית האמיתית ברית כרותה.

אמנות במקום סגירות

בשנתיים האחרונות כהן משמש כ"משורר אורח" מטעם משרד החינוך והתרבות בבתי ספר שונים ברחבי הארץ. לא תמיד בתי ספר דתיים מקבלים אותו באהבה. היו מקומות שבהם אמרו לו שלא להקריא את השיר "שמע אדוני" ולא לדבר על ארוטיקה. הוא מספר גם על מורות לספרות שמתלוננות על כך שהולך ומצטמצם מספר הספרים והכותרים שמותר להן ללמד בכיתה. "אחת סיפרה לי שהיא נדרשה לגזור פרקים שלמים מתוך יצירה, והיא ערכה בכיתה 'טקס גזירה'. זו טרגדיה".

לא קל לחברה הדתית להתמודד עם שירה, בוודאי לא מול צעירים בגיל ההתבגרות. כל הפחד הזה הוא מוגזם, וגם יוצר בעיות להמשך, כי ממקומות סגורים שאינם מאפשרים התמודדות יוצאים תלמידים הרבה פחות בוגרים נפשית, ודווקא הם אלו שמתחתנים הכי מוקדם. הבתים שמהם באים התלמידים הללו הם פתוחים ברובם, אבל הישיבות והמדרשות משדרות להם שזה לא בסדר.

אולי זהו גיל צעיר מדיי מכדי לחשוף תלמידים אל ארוטיקה?

לדעתי כל אותה סגירות מבחינה ספרותית, שמתגלגלת אחר כך גם להיכן מותר לעשות שירות לאומי, ואיפה ראוי לגור, פוגעת לבסוף דווקא במבנה האמוני של הדור הצעיר. אין זה פלא שדווקא מבין בני הרבנים יצאו חלק מראשי הדת"ל שים, כי הפחדים כל כך

לכבוד הריאיון העניק אליעזר ל"דעות" שיר חדש, שנכתב בעקבות ביקור הזדהות בגוש קטיף, בשל גירת ההתנתקות.

שירים שנכתבו בחול (א)	כאן פעם – גדר
קרנו במים תזכר	אבדכם ויצחק, נזק אין וקצת
בדנו צקרה תזכר	אלהים במקום הזה
ומי גדולה ממי:	והתגנני
טלי וארבע בנותיה או	ראיתי הים מקונן בשירת הים
חנה ושבעה בנות?	פסה שלמה של תכל-תכל
אל אלהי אמהות	הנה נקדשת
	מציני
אל אלהי אמהות נאבות	בחומת הבטון
קרנו וגלים תזכר	בבת-גלדה וסלפת לחוף. קל
וגלי פרחי פתנים נקטמו	משפחת גלדי
קקוצים בסוחים	וקמו אז, בשירה
אצבעות לא עוד נטפיעו דיוקן	השם זמלך לעולם נער
בחולות תנפים	
טובים לי חולות קטיף	לכתב על החוף כתבת חול
מאלפי זקב וזכר	גדולה:
גם לשונות רבנן ומלמדיהן	"ארץ ישראל שיבת לעם
זכו ללחץ כאן העפר	ישראל"
	לקשט בצדפים ובקונכיית
	ולצפות מהצד
ושוב אני ילד-חולות מחפש	איך שגל מקציף וגדול
עקבות	מוקח תכל

מתוך הקובץ ציר כיסופים, "תפילות על ארץ ישראל" שרואה אור בימים אלה בהוצאת "אורות".

הגות יהודית | עכשווית

הקמתה. "חשבון נפש", עלון שבוע בוגרים
ח (תשנ"ו) 41]

יש להפסיק את הדמוניזציה של הממשלה. מדובר כאן בבעיה חינוכית ממדרגה ראשונה. מי שצובע בשחור את הממשלה ואת התהליך שבו היא נוקטת, מה יאמר לנוער אם ממשלה זו תיבחר לעוד ארבע שנים? אם הסכמי אוסלו מוליכים לאבדון, מה יהיה המסר אם התהליך יקרום עוד וגידים? קו חינוכי מעין זה עלול לגרום למשבר חינוכי עמוק ביותר. לאורך כל השנים האמנו ביד ה' המכוונת את המאורעות כפי שראינו עין בעין בשיבת ציון בדורנו. אנו, שבחסידי ה' זכינו לראות בתקומת המדינה, בבנייה ובביסוסה; ביכולת עמידתה מול כל עמי ערב; בהתפתחותה המדהימה בתוך כמה עשרות שנים למדינה בעלת עוצמה ביטחונית, מדינית וכלכלית, איננו יכולים להבין את הדיבורים הנשמעים במחננו במונחים של 'חורבן', 'סוף המדינה' וכדומה. דיבורים כאלה מעידים על חולשה באמונה. "חשבון נפש", עלון שבוע בוגרים ח (תשנ"ו) 41]

יש מקום לדון על התבונה המדינית שבכל עמדה ועמדה מבחינת סיכויי הצלחתה. אך אנו מאמינים שבכל מקרה ההכרעה בעניינים אלה נתונה בידי הנהגתו הנבחרת של הציבור בכל עידן ועידן. "עם הולך ורם ושיחו הולך ודל", עמודים 365 (תשנ"ג), 502]

סירוב פקודה

פסק ההלכה שפורסם על ידי רבנים בציונות הדתית ולפיו על חייל לסרב פקודה בעת פינוי בסיסי צה"ל ביהודה ובשומרון מעורר מחשבות מכיוונים שונים. במישור ההלכתי הפסק אינו מבוסס כלל וכלל. לכל היותר ניתן להגדיר את החייל המשתתף בפינוי פיזי של בסיס כמסייע, באופן עקיף, לדבר עבירה (בהנחה שאכן יש בכך עבירה). ברור שגם ללא סיועם של החיילים שינהגו על פי הפסק ניתן יהיה לפנות את הבסיסים. משום כך ברור שלא מדובר כאן באיסור דאורייתא, וספק רב אם יש כאן איסור דרבנן. ברור שמדובר בפסק בעל משמעויות מרחיקות

הויכוח סביב תכנית ההתנתקות מאיים לשסע את החברה הדתית בכל הנוגע ליחס לשלטון, לסירוב פקודה, למחויבות לרבנים ולמכלול נושאים נוספים. במלאת שמונים לרב יהודה עמיטל אנו בוחרים להביא מקבץ מדבריו, אשר חלקם נכתבו אמנם לפני למעלה מעשור, אבל כיום הם בוערים מתמיד.

ניתן להימנע מקבלת מרות של מלכות. לפעמים אנשים חושבים כי במעשיהם מחזקים הם את ארץ ישראל, אך אינם נותנים לבם לך שבו בזמן מחלישים הם את המלוכה בארץ ישראל. "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בך", עלון שבוע בוגרים ג (תשנ"ד), 69]

צריך להפסיק את הדה-לגיטימציה כלפי ממשלה שנבחרה באופן דמוקרטי. רוב יהודי קבע שכל רוב בכנסת הוא כשר ובעל סמכות. ההכרה בסמכותן של הכנסת והממשלה עמדה ביסודה של כל השותפות הדתית-ציונית במדינה, ומתוכה נבעה ההשתתפות הפעילה בהנהגת המדינה ומוסדותיה. ערעור סמכות זו עלול להוביל לאנרכיה מוחלטת ולהתמוטטות מוסדות החוק והמשפט. מתוך כך יש להפסיק את הדיבורים על מרי אזרחי שהמרחק בינו לבין מרי אלים אינו כה גדול. "חשבון נפש", עלון שבוע בוגרים ח (תשנ"ו) 31]

עלינו לזכור כי בכל הדורות נהגו כבוד כלפי מנהיגי העם גם אם לא נהגו על פי דרך התורה. דוד כינה את שאול "משיח ה'". גם לאחר ששאול השמיד את נוב עיר הכהנים והפר את ציווי ה'. בראש הלכות חנוכה הרמב"ם מציין את חשיבות החג בכך ש"חזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה". הוא מכנה בשם 'מלכות' את מלכי בית חשמונאי על אף התנהגותם הקשה של רבים מהם. הכהן הגדול היה מתפלל ביום הכיפורים "שישיע ה' את ישראל ולא יסור מהם מלך". ניתן לחלוק על הדרך, להפגין ולמחות, אך יש להמשיך לנהוג בכבוד כלפי ממשלה נבחרת בישראל כפי שנהגה הציונות הדתית מאז

תחריט של שלמה המלך, 1965

מלוכה וממשלה

בעיית הממלכתיות וקבלת המרות, "שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך", הייתה תמיד בעייתית בעם ישראל; לכן החמירה ההלכה בעניין זה וקבעה שהמורד במלכות חייב מיתה. על אחת כמה וכמה בימינו כשיש קיצוניים מימין ומשמאל שאינם מוכנים לקבל את מרותה של מלכות. זאת הפעם הראשונה שציבור מאורגן, דתי, לאומי וציוני החליט שאינו מקבל את מרותה של מלכות ישראל. המלוכה נחלשה. עקרונית, מקובל עלי שיש זמנים שבהם צריך לצאת למרד, אך יש לזכור כי הבעיה של אי קבלת מרות, מרידה במלכות, היא אחת השאלות הקשות בהלכה, ובוודאי שאינה נופלת בחומרתה משאלת התרת עגונה. לא ייתכן אפוא שכל בר בי רב דחד יומא יפסוק מתי

1. החומר נלקח מהחוברת "קול יהודה - מאמרים והגינות לקוטות ואמרות מתורת הרב יהודה עמיטל" בעריכת אביעד הכהן, הוצאת ישיבת הר עציון, אלון שבות, תשס"ה.

אין צורך להרחיב בתיאור הנזק שייגרם לערך של אחדות העם והצבא כתוצאה מסירוב פקודה המונית. האם נזק עצום זה אינו ראוי שיכריע מצב של ספק גדול באיסור דרבנן?

פוסטר של התנועה הציונית 'מכבי', 1930

הייתה כל כך נחוצה למדינה כמו היום, כשזהותה היהודית נמצאת בסכנה. מדינת ישראל אינה יכולה לוותר בשום פנים על הציונות הדתית, שפניה כלפי העם באהבת ישראל ובדרכי נועם. אולם כדי שהציונות הדתית תוסיף להתקיים, עלינו להכריז על קיומה של ציונות דתית אחר, שבה יש סדר מדויק יותר של סולם ערכים, ושבה יש יותר אחריות ושיקול דעת. עלינו לשדר תפיסת עולם המשלבת תקווה וביטחון עם אחריות ואמונה. [התמודדות ואתגר במציאות חדשה, עלון שבות בוגרים א (תשנ"ד), 74]

קולה של הציונות הדתית חייב להישמע בתחום המדינה ובתחום החברה. ברוך השם, לעם ישראל כבר יש בית. השאלה שנשאלת כיום היא "אי זה בית אשר תבנו לי? מה תהיה דמותו של אותו בית?" [לא הכל הלכה, עלון שבות בוגרים יג (תשנ"ט), 95]

מראשית דרכה דיברה הציונות הדתית על שלושת הערכים המרכזיים ביהדות: עם ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל. היא חרתה על דגלה את הסיסמה "ארץ ישראל לעם ישראל על פי תורת ישראל". במשך כל

תרים אחרי "דעת תורה". אבל במקורות - ברמב"ם, ב'שולחן ערוך' או בשאר פוסקים - אין כל חד לכך שבתחומים שאינם הלכתיים יש לשאול 'שאלת חכם'. [דעת תורה מן התורה מניין?], עלון שבות יב (תשנ"ח), 100]

במקום שנולדתי בו וחייתי בו עד גיל שמונה לא שמענו מעולם על מונח כמו 'דעת תורה'. כמובן, בשאלות הלכה היו פונים לרב. לא אחת היה הרב זועק חמס ומשמיע קולו גם בשאלות מוסריות. אבל תפיסה שלפיה כל ענייני הקהל נחתכים על פי הרב? לא היה כדבר הזה. זו תופעה חדשה. [דעת תורה מן התורה מניין?], עלון שבות יב (תשנ"ח), 100]

שלא יהיה ספק: מצווה לכבד תלמידי חכמים. ועם זאת, בשבילי הרב שך נשאר הרב שך גם אם איני שואל אותו שאלות ב'מילי דעלמא'. בימינו תלמיד חכם שאינו עושה איזה 'מופת' או מגלה ניצוצות של 'רוח הקודש' אינו תלמיד חכם. לפני מספר שנים הבעתי עמדה בנושא מסוים. מיד התקיפו אותי: "אבל הרב צבי יהודה אמר אחרת. איך אתה יכול לדבר בניגוד לדעתו? וכי כך היא דרכה של תורה?". הרב צבי יהודה אמר אחרת, אז מה? וכי מדובר באורים ותומים? יש לנו שכל והננו צריכים לפעול על פיו, אך אין זה נוגע כמלוא הנימה למצוות כיבוד תלמידי חכמים שלצערי לא תמיד נזהרים בה. [דעת תורה מן התורה מניין?], עלון שבות יב (תשנ"ח), 101]

ציונות דתית

הציונות הדתית הייתה פעם גשר בין כל חלקי הציבור. האם נגזר עלינו להיות מהיום חומה מפרידה, חס ושלום? [עם הולך ורם ושיחו הולך ודל, עמודים 563 (תשנ"ג), 204] הציונות הדתית הקלאסית לא קרסה. מה שקרס הוא אותה תפיסה שטחית ומסולפת שהשתלטה על הציונות הדתית בעשרים השנים האחרונות. יש תקווה לציונות הדתית. יש תקווה גם להתיישבות הציונית ביש"ע. לא הייתה עוד תקופה שבה הציונות הדתית

לכת. אחד הגורמים הראשונים במעלה בתפיסת הציונות הדתית היה מאז ומתמיד ההשתתפות בצבא ההגנה לישראל, שותפות דמים שהוכיחה את עצמה בכל מלחמות ישראל. אין צורך להרחיב בתיאור הנזק שייגרם לערך זה של אחדות העם והצבא כתוצאה מסירוב פקודה המונית. האם נזק עצום זה אינו ראוי שיכריע מצב של ספק גדול באיסור דרבנן? אם הקריאה הייתה נותרת בגדר הכרזה חברתית-פוליטית, כמעשה מחאה וכדומה, ניתן היה לדון בה במישורים אלו. אולם הגושפנקה ההלכתית שניתנה לקריאה זו נראית חסרת בסיס. [דעה פוליטית במעטפת הלכתית], מימד 5 (תשנ"ז), 7]

פסק הרבנים שקראו לחיילי צה"ל לסרב פקודה קובע שפינוי הבסיסים יוצר מצב של "פיקוח נפש". יש מקום לבחון למי ניתנת

יש להיזהר מהכנסת השקפות פוליטיות לתוך מעטפת הלכתית

הסמכות לקבוע שאכן זהו המצב? כפי שבענייני רפואה יש להתייעץ עם רופאים, האמונים על שיקול דעת מקצועי, כך גם בענייני ביטחון: הסמכות להגדיר מצב כסכנה ביטחונית ניתנת בידי ממשלת ישראל וראשי הצבא, בדיוק כפי שאנו מכירים בסמכותם לגבי יציאה למלחמה ולפעילויות ביטחוניות אחרות. לפיכך, על כל מי שערכי הציונות הדתית ואחדות העם עומדים לנגד עיניו, מוטלת האחריות שלא לגרום לקרע בעם ולשקול היטב את צעדיו מתוך ראייה רחבה של עולם ההלכה. בפרט יש להיזהר מהכנסת השקפות פוליטיות לתוך מעטפת הלכתית, שיש בה משום הטעיית הציבור העומד נבון מול פסק שכזה. [דעה פוליטית במעטפת הלכתית], מימד 5 (תשנ"ז), 7]

דעת תורה

היום זה הפך להיות מובן מאליו. גם חלק מאנשי הציונות הדתית החשים רגשי נחיתות

עלון שבות בוגרים ח (תשנ"ו), 13

מדי שנה נוסעים תלמידים מהישיבה לשמח עולים בעירות פיתוח בשמחת תורה. פעם תפסתי בחור אחד שחזר מקריית שמונה ושאלתי אותו: 'נכנסתם לבתי כנסת, איך קיבלו אתכם?'. אמר לי: 'זרקו אותנו משם, וזקן אחד אף הטיח בנו: מה אתם מקפצים כמו עזים?'. צריך להבין שיש להם דרך משלהם לשמוח. לכל דור יש דרך משלו להתייחס לדברים.

גם אנו צריכים לבחון את הדור שלנו על רקע מצבו הקונקרטי של הדור. אי אפשר לפסול כל דעה שונה וכל מי שאינו חושב כמו כולם. [משמעותה של משנת הראי"ה לדורנו], עלון שבות בוגרים ח (תשנ"ו), 138

חומרות

פעם שאל אותי תלמיד מדוע איני נוהג בחומרה מסוימת שעליה אמר ה'משנה ברורה' שראוי לירא שמים להחמיר. השבתי לו: "כשאתה קורא ב'משנה ברורה' פנייה לירא שמים, אתה משוכנע שהכוונה אליך. לי אין יומרות כאלו".

וראוי גם לציין: נאמר שירא שמים ראוי שיחמיר, אך לא נאמר שהחמרה מביאה לידי יראת שמים! [טבעיות בעבודת השם], והארץ נתן לבני אדם (תשס"ה), 57

תורת חיים

אחת מתפיסות היסוד של היהדות היא שתורתנו היא תורת חיים שמתייחסת תמיד למציאות הקונקרטית. לעולם לא תגיע התורה להתנגשות חזיתית עם המציאות באופן שצרכי החיים החשובים ייפגעו. [לא הכל הלכה], עלון שבות בוגרים יג (תשנ"ט), 97

חושב 'שחור', לכל היותר אפשר לצפות ממני להתנהגות מנומסת, שלא אביע בקול את מה שאני חושב באמת בלבי. סובלנות כזו שבזה בתוככי לבה לדעה אחרת אינה סובלנות של אמת. סובלנות אמיתית קיימת רק כאשר האדם רואה את התמונה השלמה והמורכבת, מכיר באפשרויות השונות, רואה את הדעות השונות היכולות לנבוע מתוך אותה תמונה מורכבת, ומתוך כך מכיר בלגיטימיות של הדעה האחרת. זאת היא סובלנות אמיתית, זוהי נשמתה של דמוקרטיה אמיתית. "אלו ואלו דברי אלוקים חיים", כלומר: שתי הדעות לגיטימיות. ולא

ט. בורסטין, 'זיכית תיאולוגי', 1933

זו בלבד, אלא שבית הלל מציגים תחילה את דעת בית שמאי החולקים עליהם. זוהי סובלנות אמיתית. [אתגריה של מדינת ישראל לקראת המאה ה-21], עלון שבות בוגרים י (תשנ"ז), 119

יש לעצור את תופעת הדה-לגיטימציה של דעות שונות בציונות הדתית. ישנם ויכוחים עמוקים בתוך מחננו על סולם הערכים ביחס שבין עם ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל, על מצוות כיבוש ארץ ישראל בזמן הזה ועוד. אולם יש לחקך לכבוד הדדי בין הדעות השונות ולהצגת התמונה הכללית לפני כל הציבור בכלל, ולפני בני הנוער בפרט. [חשבון נפש],

השנים לא הורגש צורך לדרג ערכים אלה בסולם ערכים ולהדגיש מה קדם למה. באחרונה, כאשר ברחוב הציוני-דתי הפך הערך של ארץ ישראל להיות הערך הדומיננטי העליון, כמעט ערך בלעדי, עלינו להעמיד ולהדגיש את סולם הערכים בצורתו הנכונה על פי חז"ל ולומר שבסולם ערכים זה עם ישראל ותורת ישראל קודמים לארץ ישראל, עם כל ההשלכות הנובעות מכך. [עם הולך ורם ושיחו הולך ודל], עמודים 563 (תשנ"ג),

[204]

נישואין אזרחיים

אני מסופק אם יש להשאיר את הסטטוס-קוו הנוכחי, הן בשל הבעיות שנוצרו בשל עלייתם של עולים רבים שאינם יהודים, בעיות אשר אינן ניתנות לפתרון במסגרת המדיניות הנוכחית, והן בשל הגידול המתמיד במספר הזוגות הנזקקים לנישואים אלטרנטיביים. עד כה תמכתי במתן אפשרות לנישואים אזרחיים לפסולי חיתון בלבד, ואילו היום אני סבור שניתן לאפשר את האפשרות הזאת לכל מי שרוצה בכך. אני משוכנע שרק מיעוט קטן מקרב החברה הישראלית, פרט לפסולי חיתון, יוותר על נישואין כדת משה וישראל. משום כך הדבר לא יפגע פגיעה של ממש באפיה

היהודי של החברה בישראל. אדרבה, רבים מאלה שפונים היום למסלול של נישואין אזרחיים עושים זאת מתוך מאבק נגד הכפייה הדתית והממסד הדתי. אפשר לקוות שעם ירידת המוטיבציה ההפגנתית מחד גיסא ועם התרבותם של רבנים צעירים העורכים חופות בצורה שמתאימה לצעירים חילוניים מאידך גיסא, ימעטו המקרים עוד יותר. [נישואין אזרחיים - כן, רפורמיים - לא], מימד 10 (תשנ"ז), 6

סובלנות ופלורליזם

במצב של ראיית הכול בשחור ולבן אין מקום לסובלנות אמיתית. אם אני חושב 'לבן' והשני

בגנות האידאולוגיות ובזכות הערכים

יאיר שלג

ריבוי ערכים, המבקש לשלב את הטוב והנכון שבכל העולמות, מחליף את האידאולוגיות הדוגמאטיות הישנות, ומציב בפני האדם הדתי אפשרות חדשה לשמירה על ההלכה לצד אימוץ ערכים חדשים

הצינונות לא הייתה אלא אמצעי לערך של תחייתו הלאומית של העם היהודי. הערוב בין האמצעים לערכים גרמה לכך שלא פעם התעלמנו מהעובדה שהאמצעים כבר אינם משרתים את הערכים שאותם התיימרו לשרת. הסוציאליזם, בוודאי בגרסתו הקומוניסטית-סובייטית, אולי סיפק צדק חברתי בתחומים מסוימים, אבל רמס בדורסנות היבטים אחרים. הקפיטליזם סיפק חופש למעטים בעלי יכולת וכישורים אבל דכא את האחרים, וגם דבקות יתר באמצעים להגשמת הצינונות, כגון התיישבות, מאיימת כיום לסכן את מפעל התחייה הלאומית היהודית.

ההטעיה השנייה, החשובה יותר, היא העובדה שכל אחת מהאידאולוגיות התעלמה מכל האחרות, ובעיקר מן הערכים האחרים. אפשר להבחין בכך כבר מן הרמה הלשונית הבסיסית: לא נמצא פסול במשפט המדבר על אדם המאמין בערכים רבים, אבל נראה משהו מוזר במשפט המדבר על אדם המאמין בהרבה אידאולוגיות. האידאולוגיות, להבדיל מהערכים, דורשות מונוגמיה, נאמנות בלעדית. אבל בני האדם הממשיים, על צרכיהם הגשמיים והרוחניים, דורשים דווקא ריבוי של נאמנויות ערכיות.

זו, אכן, היחסיות הנכונה: לא בין סוגים שונים של בני אדם אלא בין תחומים שונים של המציאות, שכל אחד מהם דורש תשובה ערכית שונה. לכן, כלל בני האדם וכלל התרבויות זקוקים לשילוב של ערכים שונים (ולא שלאחד יפה דיקטטורה ולשני חופש מוחלט), אם כי טבעי וברור שהמינון בין הערכים יהיה שונה בין חברה לחברה. זו גם השלמות האמיתית, לפחות זו האפשרית בעולמנו המוגבל, עולם שבו ניתן לחוות בו-זמנית רק מציאות אחת. בעולם כזה, האדם, החברה והאנושות כולה נדרשים כל הזמן להכריע בין ערכים, ולכן הגישה הקרובה ביותר לשלמות היא רק זו שתאזן בתבונה

כך בתחום הפוליטי, כאשר החלוקה החדה לשעבר בין ימין ושמאל הוחלפה בגישה המבקשת לאזן בין ערכים כמו התיישבות ובטחון מצד אחד, לבין הימנעות משליטה בעם אחר, זהירות דמוגרפית ורגישות לעמדת הקהילה הבין-לאומית מצד שני. כך בתחום הדתי, כאשר החלוקה החדה בין דתיים וחילונים מיטשטשת לטובת תופעות של דתיים המאמצים דפוסי חיים חילוניים לצד חילונים המאמצים לימודי יהדות, סממני התנהגות מסורתית ואף תפילות. וכך בתחום הכלכלי, כאשר לפחות באירופה דורך כוכבה של תפישת "הדרך השלישית", המבקשת לשלב בין ערכי השוק החופשי והצדק החברתי (מול ארה"ב וישראל, שבהן שולט

כלל בני האדם וכלל התרבויות זקוקים לשילוב של ערכים שונים, אם כי טבעי וברור שהמינון בין הערכים יהיה שונה מחברה לחברה. זו גם השלמות האמיתית

כיום האתוס הקפיטליסטי. בארה"ב משום שהוא חלק מהאתוס האמריקאי הבסיסי ובישראל משום שעוד לא שכך הגל האנטי-סוציאליסטי - אם כי ניתן לחוש את כוחם העולה של גורמים המבקשים מגמה מאוזנת יותר, כולל במעוז הקפיטליזם. האידאולוגיות הגדולות הטעו אותנו. ראשית, הן הטעו אותנו בכך שהתפתינו לראות בהן ערכים, בשעה שלרוב לא היו אלא רעיונות שהיוו אמצעים לערכים. הסוציאליזם הוא שיטת משטר שניסתה להוות אמצעי לערך של צדק חברתי. הקפיטליזם ניסה להוות אמצעי לערך ששמו חופש הפרט. וכן, גם

בעשורים האחרונים זעקו נאמני האידאולוגיות השונות חמס כנגד קץ האידאולוגיות. לזמן מסוים הייתה אמת בזעקה הזאת. המומה מהחורבן שהמיטו עליה האידאולוגיות הגדולות (קודם הדת, ואחר-כך הלאומיות והקומוניזם), צעדה האנושות, ובעיקר התרבות המערבית, לתקופה "פוסט מודרנית", תקופה שהתאפיינה ב"זריקת בוך", ברמות שונות, כלפי האידאולוגיות שהתיימרו להביא לגאולה חילונית בעידן המודרני - ומכאן הטלת ספק בתקפותן הגורפת של האידאולוגיות השונות תוך כדי הנחה שכל ערך והשקפת עולם תקפים רק לבני אדם מסוימים. מנקודת מוצא זו הייתה הדרך קצרה, לפחות אצל קיצוני הפוסט-מודרניזם, לניהליזם - במובן של ספקנות וציניות כלפי עולם הערכים בכלל, או לפחות במובן שבו אי-אפשר להחיל שום ערך כלל-אנושי, ולו הבסיסי ביותר, כגון "לא תרצח", שהרי יש חברות שבהן "רצח על כבוד המשפחה" נחשב חלק מהמסורת.

אלא שגם לבני אדם פוסט מודרניסטים צרכים, וגם בני אדם פוסט מודרניסטים זקוקים למשמעות בחייהם. לפיכך הולך ומתברר עכשיו שהעידן הפוסט מודרניסטי לא היה אלא שלב מעבר (קצר למדי) במונחים היסטוריים) בין המעבר מעידן מודרני "פרימיטיבי", עידן האידאולוגיות הגדולות, לעידן מודרני מתוחכם יותר (אם תרצו: נאו-מודרני) שבו הערכים אמנם תופשים מחדש מקום של כבוד, אולם לא עוד כאידאולוגיות דוגמאטיות אלא כתפישה מורכבת שבה ריבוי של ערכים משמשים בערבוביה. "רוח הזמן" הנוכחית הינה מעבר משיח ציבורי המאופיין במחלוקת בין מחנות קוטביים לשיח שבמרכזו גישות המבקשות למזג את הטוב והנכון שבכל העולמות.

הכתוב הוא חבר מערכת "הארץ" וחוקר במכון הישראלי לדמוקרטיה.

במובנה האחד, "ההלכה כמות שהיא" היא אכן רק אחד השחקנים המעצבים את זהותנו לצד ערכים אחרים. במובנה האחר, היא אמורה להיות התוצאה והביטוי של הזהות הכוללת

באופן מיתולוגי מיופה, כאילו בו לא היו מצוקות וכאילו אנשיו היו כליל השלמות. נראה שנטייה שמרנית בסיסית זו עברה במאות האחרונות עוד הקצנת-יתר: ראשית, בעקבות המצאת הדפוס, ספרי הלכות ותפילה הודפסו והופצו ברבים ובכך קיבלו מעמד מקודש, המעכב כשלעצמו את אפשרות השינוי; לעומת מצב של מסירה שבעל-פה, או באמצעות כתבים המוכרים רק לקבוצות קטנות יחסית, שאפשר פתיחות וגמישות גדולים בהרבה² שנית, תופעת החילון, בוודאי זו המתירנית של העשורים האחרונים, הוסיפה גם היא להקצנה השמרנית. אולם, כפי שהאידיאולוגיות החד-ממדיות לא הצליחו לפתור לאנושות את בעיותיה, כך גם הקצנה דתית, הנשענת בלעדית על "ההלכה כמות שהיא", לא תפתור את מצוקות הציבור הדתי. מודעות לכך שהשמרנות ההלכתית והליטורגית אינם "תורה משמיים" אלא פרי התפתחויות אנושיות וחברתיות, יכולה לאפשר יתר פתיחות בתהליך של שמירת נכסי צאן ברזל של ההלכה, לצד גמישותה והתפתחותה לקליטת ערכים ותופעות חיוביות המתרחשות במהלך ההיסטוריה. המפתח לשינויים ולגבולותיהם צריך להיות תמיד התבוננות נכוחה במציאות וצרכיה. הסולם היהודי צריך להיות מוצב ארצה, על קרקע המציאות, בשאיפה להגיע ממנה השמיים, ולא - כפי שהדבר בחלק מהחוגים הדתיים - סולם המוצב, כביכול, בשמיים; יונק, כביכול, ישירות מהשמיים עצמם את סמכותו וטיעונו ומנסה להכתיבם למציאות הארצית. ■

הן מעצבת דמותה של החברה והן המערכת שאמורה לשקף את השינויים החלים בחברה (לפחות השינויים החיוביים והערכיים). במובנה האחד, ההלכה (הנוכחית, "הלכה כמות שהיא") היא אכן רק אחד השחקנים המעצבים את זהותנו, לצד ערכים אחרים. במובנה האחר (העתיד), ההלכה אמורה להיות התוצאה והביטוי של הזהות הכוללת, בכך שתכלול ותביא לידי ביטוי גם את הערכים האחרים, שמלכתחילה אמנם היו חיצוניים לה.

מה שמעכב את התהליך הזה איננו דווקא שמרנותה המהותית של ההלכה עצמה;

מיכאל גרובמן, 'סלם יעקב', 1976

אדרבה, כבר חכמים הקדמונים קבעו שההלכה מסורה בידי אדם ("לא בשמיים היא") וממילא כפופה לשינויים בעולמם. מה שמעכב הוא רובד עמוק יותר של החיים האנושיים בכלל, והדתיים בפרט. ברובד הזה, לא רק שלבני-אדם בכלל יש נטייה לצבוע את העבר בצבעים נוסטלגיים ורודדים אלא שבחברה דתית העבר נוטה לקבל מעמד מקודש כשלעצמו, מעצם היותו עבר (שכן אנשיו נתפשים קרובים יותר בזמן ל"מקור הסמכות": "אם ראשונים כבני-אדם, אנחנו כחמורים"). בחלקים חשובים של כלל החברות הדתיות האידיאל האנושי מוגדר במפורש לא כהתפתחות והתקדמות אלא כשחזור העבר המיתולוגי (זו מהות הפונדמנטליזם הדתי). מול מצוקות ההווה, והרי אין הווה שאין בו מצוקות, מוצג העבר

ובמדוקדק בין הערכים. לעומתה, גישה הדבקה כביכול בשלמות של כלל הערכים (לעם ישראל שלם, בארץ ישראל השלמה, על-פי תורת ישראל השלמה), רחוקה הרבה יותר מן השלמות שהרי בפועל המציאות מעמידה הכרעות גם בפניה, ו"דבקותה בשלמות" פירושה בפועל הוא דבקות בקיים, מתוך חוסר יכולת לקבל הכרעות קשות. אפשר להבין נפשית את הקושי הזה, אבל שלמות בוודאי אין כאן. אפשר להמחיש זאת בקלות באמצעות משל האדם הפרטי: האם אדם שישקיע את כל כספו בחינוך לילדיו, ויזניח את תקציבי המזון, הבריאות ויתר הצרכים ייחשב לאידיאליסט או למשוגע?

הערכים כאתגר הלכתי

מבחנה הקשה ביותר של תפיסת "שילוב הערכים" הוא בחברה דתית. עמדתו התיאולוגית המקורית של הרב קוק האב, שקרא לאמץ את הטוב שבכל הערכים המרכזיים של תקופתו - הדת, הלאומיות והליברליזם - הייתה עמדה של ריבוי ערכים. הבעיה היא שכבר לו עצמו לא תמיד עמד הכוח ליישם עמדה תיאולוגית זו במבחנה המעשי, ההלכתי, כפי שהוכיחה, למשל, עמדתו המאוד אורתודוקסית בעניין ההתנגדות לשיתוף נשים בהליך הדמוקרטי. יורשיו עוד הרחיקו לכת, ומשהכריזו על עצמם כנאמני תורתו, ראו בהכרזה זו משום פטור ללכת בפועל בעקבותיו אפילו ברמה החינוכית, קל-וחומר ההלכתית.

אכן, הקושי העיקרי ליישם עמדה תיאולוגית כגון זו של הרב קוק הינו הקושי ההלכתי: כיצד ניתן ליישב בין נאמנות להלכה כמות שהיא לבין שילוב בין ערכים, שחלקם מתחדשים ומנוגדים להלכה הקיימת? התשובה מצויה בהגדרת ההלכה כ"חוק היהודי" (כפי שהיא אכן מוגדרת בשפה האנגלית), וממילא בהשוואת ההלכה, במובן זה, לחוק האזרחי; גם אם מקורם שונה, הרי במהלך ההיסטוריה הם ממלאים תפקידים דומים וראוי להם להתעצב בדרך דומה! כמו החוק האזרחי, גם ההלכה היא בו-זמנית

1. אגב, מהשוואה לחוק האזרחי ניתן לעמוד גם על חשיבותה של ההלכה, כשם שכל חברה בימינו מבינה את חשיבותו של החוק להגשמת ערכיה ואינה מסתפקת רק בחינוך או באמונה מופשטת באותם ערכים.
2. כנראה, אין זה מקרה שקודקס ההלכה המקודש ביותר כיום הוא זה שהתחבר לאחר המצאת הדפוס ("שולחן ערוך"), ושגם תהליך העריכה של סידור התפילה והיכולת להוסיף תפילות לתוכו הוקפאו למדיי החל מהמצאת הדפוס. זה גם הזמן שבו התגבשו כמה נוסחי תפילה אחידים, כפי שכתב הרב עדין שטיינזלץ בספרו "הסידור והתפילה".

בניין תקווה של

דורית גרייבר

ארגון "קולך" ערך תחרות בנושא "בית הכנסת כמרחב שוויוני"; השתתפו בתחרות אדריכלים וסטודנטים לארכיטקטורה. ההצעות שהתקבלו נתנו פירוש חדש למושג המחיצה ולמקומה של האישה בבית הכנסת. השאלה שנותרה פתוחה היא האם ואיפה ייבנו בתי הכנסת הללו. לפניכם ההצעות הזוכות

כשרות בית הכנסת. "כשבאים להחליט על הקמה מעשית יש צורך לשקול היבטים של מדיניות הלכתית ולבדוק באיזו מידה הקלה בדרישות ההלכתיות נכונה וראויה לקהילה, לזמן ולמקום".

לתחרות נרשמו כ-50 איש, דתיים, חילוניים ודת'לים, אולם לבסוף הוגשו 17 הצעות. חבר השופטים הודה פה אחד כי ההצעות היו חדשניות ויצירתיות ופרצו את גבולות הנורמטיבי והמקובל. תופעה מפתיעה בתחרות הייתה שעבודות הסטודנטים היו בעלות אופי חדשני ומקורי יותר מעבודות האדריכלים.

השופטים החליטו לא להעניק לאיש מהארכיטקטים את המקום הראשון, ובמקום זאת שלושה ארכיטקטים חלקו את המקום השני. השלושה הם טל סניור, חילוני יליד 63' שלמד אדריכלות באנגליה, ומשנת 94' הוא בעל משרד אדריכלות בתל אביב; יובל בר וגלית נתן-שיפמן, הוא מרצה ב"בצלאל", דתי, יליד 1958, והיא ילידת 1968, בוגרת "בצלאל"; וצביקה תמרי ועמית מס, ילידי 65', תמרי הוא דת'ל. ש. שניהם בוגרי "בצלאל".

בחינה רעיונית של מעמד האישה כחברה בקהילת בית הכנסת, במסגרת כללי ההלכה היהודית. העיצוב החדש היה צריך לבטא את הרעיון של השוויון המגדרי בתכנון הכולל, בפרישה המרחבית, באקוסטיקה ובשאר התחומים.

חבר השופטים שבראשו עמד האדריכל דני מינץ, מנה חמישה אדריכלים ואת הרב רונן לוביץ' שבדק את התוכניות מבחינה הלכתית. רוזנפלד: "קיבלנו הצעות מאנשים חילוניים וגם בחבר השופטים השתתפו דתיים וחילונים, דבר שהפך את הדיון הארכיטקטוני לרחב יותר כיוון שלא צמצם אותו למתפללים בבית הכנסת בלבד". רוזנפלד מספרת כי לא היו תגובות שיצאו נגד עצם התחרות, "אבל הרבה שאלו אותנו 'מה כבר יכול לצאת מזה אם מראש כובלים את התחרות לכללים הלכתיים' תשובתנו לכך הייתה: להפך, הגבלות ההלכה מאתגרות ומוסיפות פן אחר לפירוש המחודש שלנו את מרחב בית הכנסת". הרב רונן לוביץ' אומר כי כל התוכניות ענו על סטנדרטיים הלכתיים בסיסיים, עם זאת אין בחוות הדעת של השופטים משום קביעה הלכתית בדבר

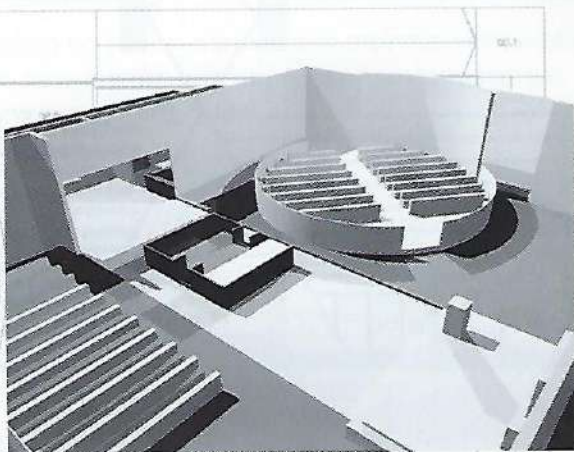
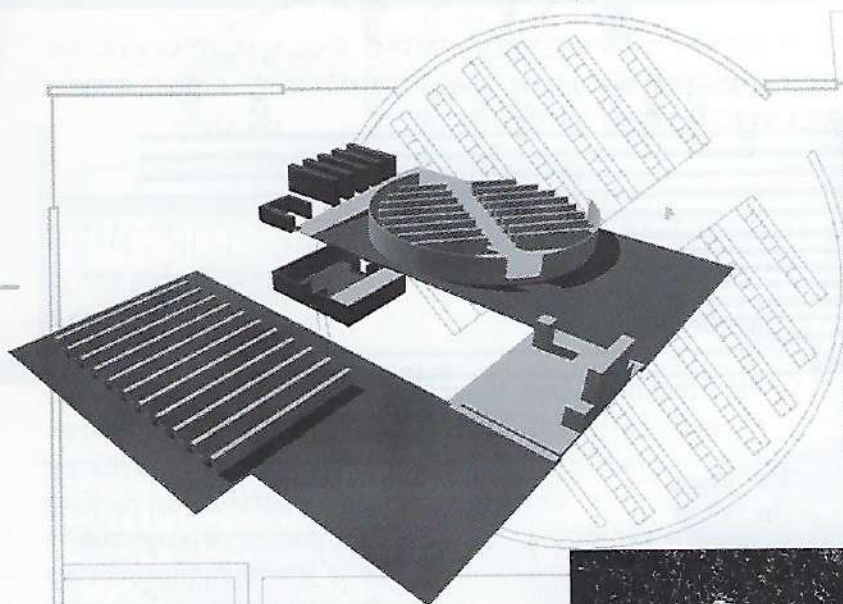
כבר מזמן חשבה מוריה רוזנפלד שהניגוד בין הגישה השוויונית בחברה הדתית לבין הצורה המקובלת של מבנה בית הכנסת צורם מאוד. אבל כשידיד שלה סיפר לה את הסיפור הבא, היא החליטה לעשות מעשה. "ידיד שלי עבד במשרד אדריכלים שתכנן בית כנסת", מספרת רוזנפלד, "ולחברי הקהילה היה חשוב מאוד שיהיו 12 חלונות כנגד 12 שבטי ישראל. כשנוצרה בעיה תכנונית, החליטו לדחוק את עזרת הנשים לאזור מצומצם, העיקר שאלמנט 12 השבטים לא ייפגע. ידיד שלי, שאינו דתי, התפלא מאוד על סדר העדיפויות של הקהילה ועל אופן השתתפותן של הנשים במתרחש כשהן יושבות שם מאחור". רוזנפלד, 26, סטודנטית שנה ה' ב"בצלאל" ופעילה ב"קולך", יזמה את התחרות של "קולך" בנושא בית הכנסת כמרחב שוויוני. התחרות, שרוזנפלד רצתה שתהיה יצירתית ותעסוק בעשייה תרבותית, יועדה לאדריכלים ולסטודנטים לארכיטקטורה. רוזנפלד: "הרעיון היה לענות על אתגר חברתי-תרבותי של פירוש מרחב בית הכנסת בהתחשב ברצון הנשים להרגיש חלק בלתי נפרד ממנו, במרחב תפילה שלהן, כחלק מהקהילה האורתודוקסית". מטרת התחרות הייתה

טל

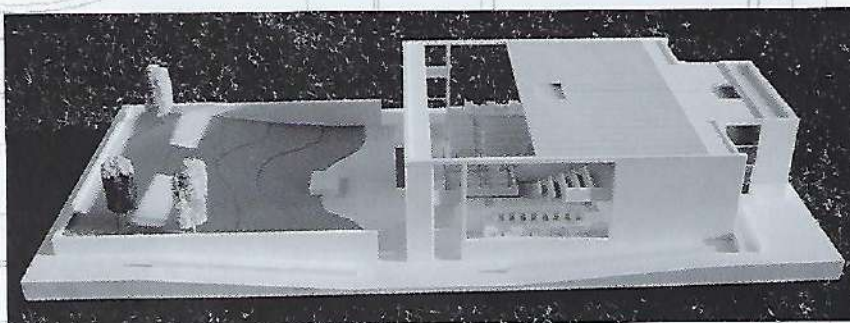
"אמנם אני חילוני אבל אני יהודי, והשאלה כיצד דברים מתנהלים בבית הכנסת מעניינת אותי מאוד. האיוון והשוויון בין גברים לנשים שבדת היהודית לוקה בחסר, הוא אתגר מבחינה ארכיטקטונית. השאלה היא איך במסגרת מרחב שמרני ולא כל כך שוויוני ניתן למצוא את הקו המאזן בלי לקלקל את המסגרת ההלכתית.

בית הכנסת מורכב משני עצמים שונים שכל אחד מהם מבטא צד אחר של המאזניים. מצד אחד מעגל הנשים המסמל המשכיות, מחזוריות. מצד שני ריבוע הגברים שהוא נוקשה וקשוח יותר. אין כאן אמירה "מי שווה יותר", אלא פשוט שתי צורות שונות שלכל אחת מהן זכות קיום בפני עצמה ואיכויות ומשקל סגולי משל עצמה".

אני פירשתי את בית הכנסת כמין מאזניים. מצד אחד מאזניים מבטאים שוויון כשהם במצב מאוזן. מצד שני הם מבטאים גם אי שוויון כשמשוהו אחד כבד יותר. זה מבטא את המצב הנוכחי בבית הכנסת שבו אין סימטריה מוחלטת בין נשים לגברים, אבל יש שאיפה לכך. לכן מדובר במאזניים דינאמיות שאינן עומדות אופקיות אלא מצויות בתנועה.

צביקה

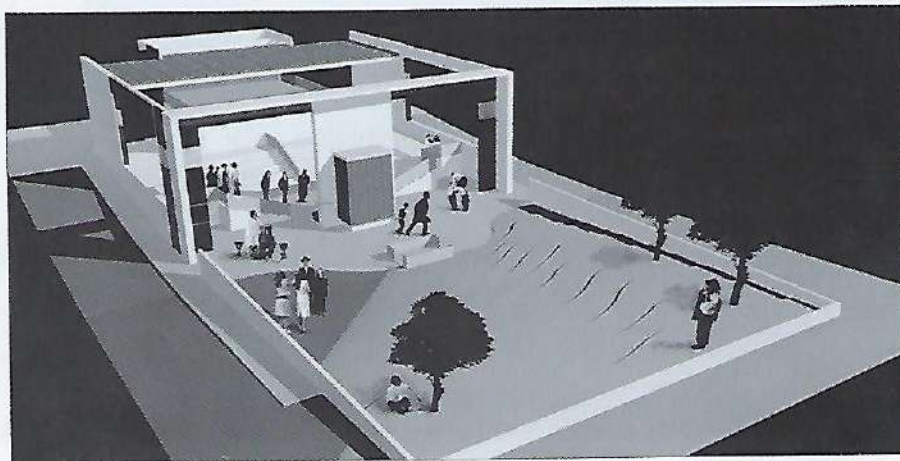
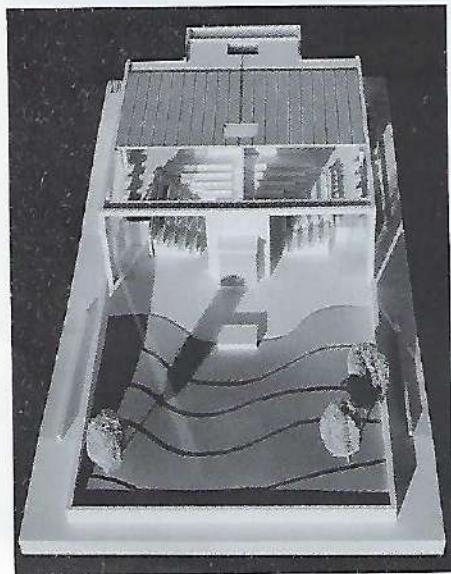

אפשרות להוריד עד הרצפה למשל בהרצאות משותפות, וליצור מרחב אחד שלם. הגדר היא בגובה מטר וחצי, אבל היא עשויה מדפים-מדפים של ספרים, אשר האנשים והנשים משתמשים בהם כאחד. השימוש המשותף בספרים יוצר גדר חיה ונושמת ולא סטטית. הנשים שותפות מלאות גם מבחינה חזותית וגם מבחינה קולית - הן רואות ושומעות הכול. שותפות זו הופכת את התפילה לחוויה אחת כלל קהילתית משותפת.

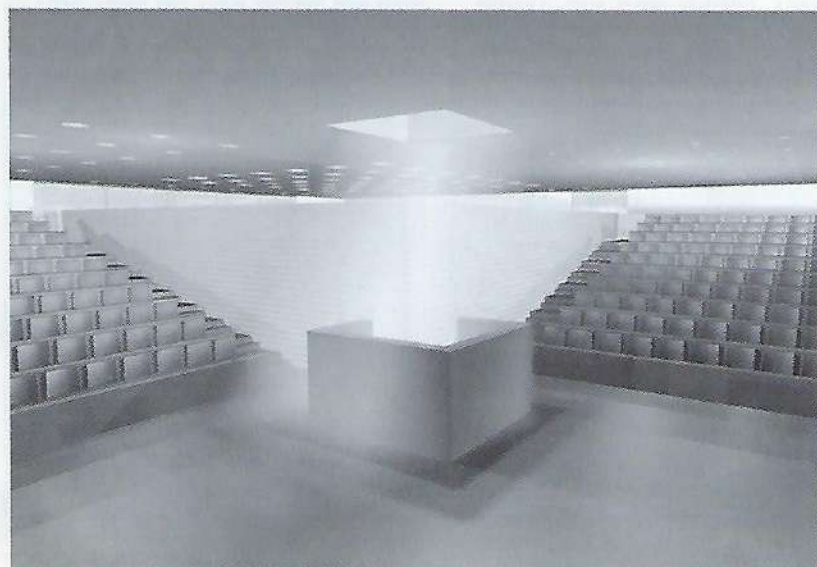
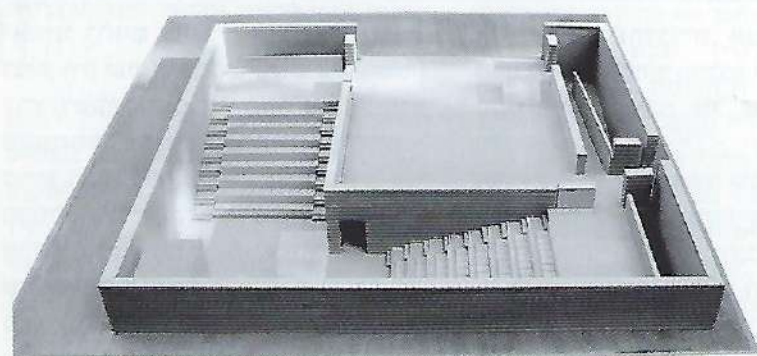
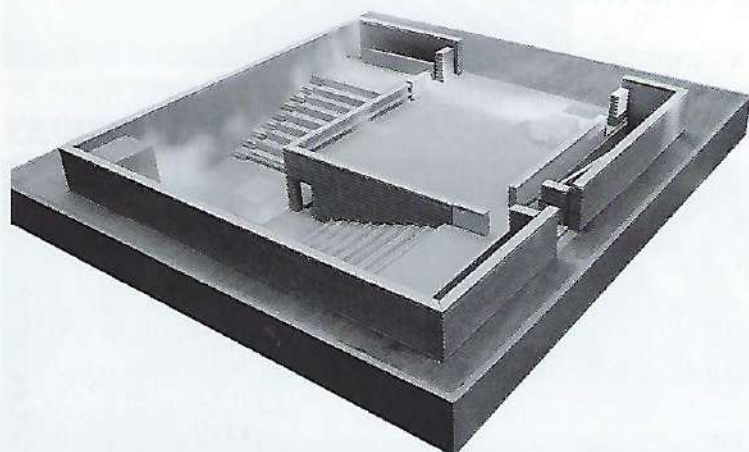
התנגשות בין הדברים, אבל ניתן לקחת מספיק דברים מתוך ההלכה האורתודוקסית המסורתית לכיוון של שוויון זכויות.

ההצעה שלנו היא הצעה שבה בית הכנסת הוא מקום קהילתי המשפיע על כל החיים של הקהילה - שמחות, עצב, אירועים. לכן על פי הצעתנו, בחצר ישנם דברים שהם לאו דווקא לצורך ריטואל דתי, כגון ריקודי שמחת תורה או בר מצוות. בתוך בית הכנסת העיצוב הוא ממש סימטרי. יושבים כמו במנורה, משני עברי גדר, שגם אותה ישנה

"אנחנו רואים את בית הכנסת קודם כל כבית, ורק אחר כך כמקום כינוס. בית הכנסת צריך לשקף את מראה פניה של הקהילה שמשתמשת בו, עם כל הניגודים שישנם - קודש וחול, אור וחושך, פנים וחוצן, גבר ואישה. לא צריך להרחיק ולהיות קונסרבטיבי או רפורמי על מנת לגעת בקצוות החשופים של המפגש בין המסורת לחיים המודרניים. מצד אחד בבית היהודי יש לאישה חובות ויש ממנה ציפיות לפחות כמו מהגבר, אם לא יותר, ומצד שני בבית הכנסת היא עדיין משולה לדייר משנה. נראה כאילו יש

בראש העמוד שרטוט הדגם של טל

"יש בתי כנסת וגישות ליברליות המנסים להפוך את המחיצה לסמלית וכמעט מיותרת, על גבול הקונסרבטיבי. לעומת זאת בגישות קפדניות יותר, המחיצה הופכת ממש לאובססיה. אנחנו ניסינו לא להיות פשרניים אלא לתת פירוש חדש להלכה.

ההצעה שלנו הייתה בית כנסת בלא מחיצה, אבל בעל מרחבי תפילה נפרדים לחלוטין לנשים ולגברים, ובין אותם מרחבים שטח שכינינו בשם "המרחב האזרחי". זהו מרחב שאינו מיועד לתפילה, אלא מתקיים בו המפגש החברתי, לימוד התורה, כל הדברים הקשורים לבית כנסת, אבל לא לתפילה באופן ישיר. מרחבי התפילה עצמם נפרדים אבל שווים, יש ביניהם סימטריה.

בציבור החילוני המשכיל מרבים לעסוק בנושא זכויות האזרח; לעומת זאת בעולם הדתי יש תפישה של חובות האדם. נוטים לחשוב כי שני הדברים מצויים בסתירה זה לזה, ואנחנו מנסים להראות שהדברים יכולים ללכת יחד. ישנה כפיפות להלכה תחת עול מלכות שמים, אבל הכפיפות היא של בני אדם שווים זה לזה, שווים בחובות ושווים בזכויות. ההפרדה בבית הכנסת הופכת להפרדה שאינה ערכית, כמו הפרדה בין בשר לחלב בכלים. אין "שווה יותר" ו"שווה פחות". ההצעה שלנו היא מאוד ישימה, וזאת מתוך תפישה שכשיהודי מדבר על הלכה, הוא מדבר על משהו ישים בעולם. אני חושב שההצעה שלנו יכולה להתאים גם לציבור חרדי, כשאפשר להפוך אותה לקונבנציונאלית לגמרי אם מתקינים מחיצה רגילה. זה בית כנסת כמו בית כנסת, אפשר להרגיש ששום דבר לא נפגע.

בראש העמוד שרטוט הדגם של יובל

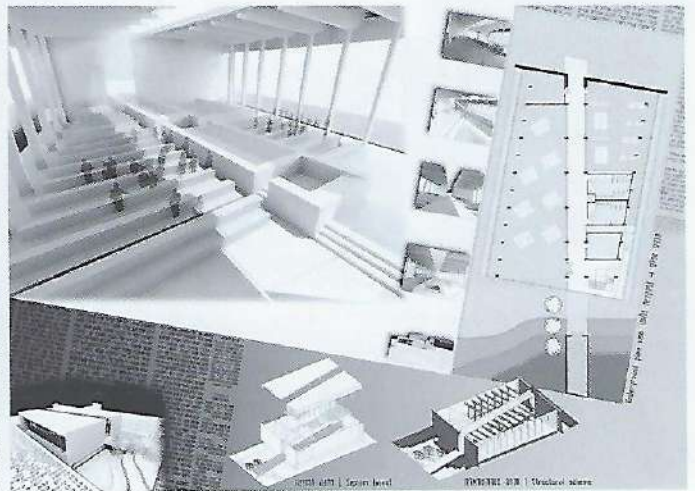
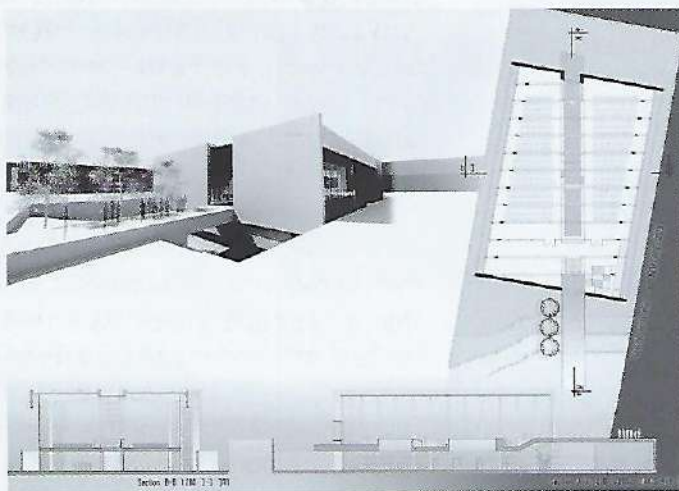
בקטגוריית הסטודנטים הזוכים במקום הראשון הם מיכאל בונדר ואריאל נוימן, תלמידי שנה ב' ב"בצלאל". נוימן, בן 24, גדל ברעננה. הוא בוגר מדרשית "נועם" בפרדס חנה והיה תלמיד בישיבת הקיבוץ הדתי במעלה גלבוע. בונדר, בן 28, למד ב"נתיב מאיר", ואחר כך במכינה הקדם צבאית בקשת. כן למד 3 שנים בבית הספר להנדסאים בתל אביב.

אריאל

איך לעשות זאת: איך לשנות את תפקוד המחיצה מכלי מפריד לכלי מאחד; מדבר שלילי לדבר חיובי; איך ליצור חלל חדש שהמחיצה עומדת במרכזו.

דרך הפעולה הייתה להפוך את המחיצה מקיר דק שכל תפקידו להפריד, לתחום שלם, רחב, המכיל בתוכו את כל הפונקציות הציבוריות המשותפות – החל משביל כניסה, דרך הבמה ועד למדפי הספרים ולדוכן הכוהנים. גם מן הבחינה הפלסטית למחיצה תפקיד חשוב – היא גם חורצת את הדרך, גם מכניסה אור וגם מכוונת את כיוון התפילה לירושלים. בדרך כלל בונים את בית הכנסת כך שהקירות יהיו מיושרים בהתאם לירושלים, ואילו כאן יש לנו מלבן שמתיישר עם קו הרחוב, והמחיצה היא המכוונת. אנחנו רואים את בית הכנסת כמרחב וכתחום קהילתי, ולכן היה חשוב לנו ליצור הצעה שתהיה גם פרקטית."

"האתגר הוא לא איך לשים נשים לצד גברים – אני חושב שכיום ברוב בתי הכנסת כבר מבינים את הצורך שלא לשים את עזרת הנשים באיזו פינה רחוקה – אלא השאלה שעמה התמודדנו היא איך לשנות את המחיצה מכלי שמתפקד כגדר למשהו אחר. בעברית, כמו בשפות רבות, לחלק מן המילים יש כפל משמעויות; כך גם למילה מחיצה – מצד אחד מדובר ביצירת חיץ, ומצד שני מדובר על עמידה במחיצתו של משהו. אנחנו ניסינו להפוך את המחיצה לדבר שמייצג את שתי המשמעויות הללו – גם מפרידה וגם מאחדת. השאלה ששאלנו את עצמנו הייתה

עד כה, שום קהילה אורתודוקסית לא הרימה את הכפפה והזמינה בית כנסת לפי אחד הדגמים המנצחים, אבל מוריה רוזנפלד כבר מארגנת תערוכת עבודות, ומביעה שביעות רצון: "התחרות גרמה לקבוצת אנשים לחשוב מחדש. החשיבה מחדש מבטאת גם את הדיון התרבותי הרחב שהעולם האדריכלי מציע וגם את הדינאמיות והגמישות של ההלכה."

בראש העמוד: שרטוט הדגם של אריאל

אמילי לוגסי "behind glass"

תקווה למקווה ללא בלנית

ת"ד 7006 ירושלים 91070
deot@toravoda.org.il

תגובה למאמרה של מעין כהן "דיכוי נשים בידי נשים"
(דעות 21, מאי 2005)

היא קצת התווכחה, אולם לאחר שהבינה שאני נחושה בדעתי, יצאה. הטבילה באותו יום הייתה משהו אחר. חוויה מרגשת. לא חזרתי על הניסיון יותר. אולי היה לי קשה לעמוד מול החרדה הנוראה של הבלנית, שבתמימותה חששה שהיא עוברת על מצווה מדאורייתא בכך שאינה צופה בי בטבילתי; ואולי גם בי עלו חששות קמאיים של במה מותר לי למרוד ובמה אסור.

בשיחות שהיו לי עם כמה חברות בנושא הבענו משאלה ל"מקווה ללא בלנית". האם זו משאלה מוגזמת? האין היא מטרת ומצניעה מעמד שכל מהותו טהרה וצניעות במובן העמוק של העניין?!

בברכה,
ותודה לך מעיין על הפתח.

רחל מאיר

שואלת כבר שנים שוב ושוב: למה? האם יש איזו שהיא מצווה בעולם שגבר מצווה עליה ומישהו מפקח עליו בזכויות מגדלת? לפני שנים אחדות שוחחתי על הנושא עם אחד הרבנים, מידידי, ומחיתי על התופעה. הוא סיפר לי שהמקור לעניין הוא טבילתן של נשים במעיינות ובאגמים מרוחקים באירופה: נשים שיצאו לטבול הסתכנו, ולכן תיקנו רבנים שלא תצא אישה לטבול בלי שתתלווה אליה אישה. אך כמו בנושאים רבים, התקנה, שכל מטרתה הייתה בטחונית, התרחקה מאד ממטרתה המקורית, עברה מטמורפוזה והפכה להיות נוהג הלכתי המנציח מעמד של אישה בודה שיש לבדוק אם היא מקיימת את הלכות הטבילה כדין ואם לא נותרה שורה באחד מסדקי גופה. לאחר אותה שיחה, כשהגעתי בפעם הבאה למקווה, אזרתי עוז, אמרתי לבלנית שיש לי פסק של רב, ושאיני מבקשת לטבול לבדי.

אני רוצה להצטרף, להזהרות, למחוא כפיים ולחבק את מעיין כהן על דבריה בנושא התנהגותן המבישה והמשפילה של הבלניות במקווה, ולמחות על הציפייה מאיתנו, הנשים, לעמוד במעמד מביש שכזה. גם אני כמוך, מעיין, מעולם לא חשפתי את רגשותיי בנושא ולא שיתפתי איש במצוקתי. אך המצוקה קשה מנשוא.

במשך שנים חונכנו בחינוך הדתי על צניעות, על החבאת גופנו, דבר שכשלעצמו מקומם אותי היום, בגרותי. צניעות אינה מזוהה עם "ניתוק" מהגוף ועם בושה בקיומו, אך המרחק ביניהם אינו רב. החינוך הדתי לא משכיל לערוך את ההבחנה הנכונה ביניהם. בכל מקרה, לאחר שנים של אי חיבור לגוף, את מוצאת את עצמך חושפת אותו לפני אישה זרה במקווה, שלוקחת לעצמה את החירות להתבונן בו בקפידה, ואף לגעת בו, וזאת "לשם שמים" ו"לשם טהרה". לא אחת

הבלנית מנסה "להוריד" לכלוך נסתר או לקלף שריטה שנראית לה בת קילוף, ואת מוצאת את עצמך אף פצועה ומדממת מציפורניה ה"טהורות". לא אחת הבלנית נוגעת בשדיך ומרימה אותן על מנת לבדוק האם חלילה אין מתחתיהן חציצה. אני מתנצלת על התיאורים הבוטים. אם התיאור קשה לקריאה, על אחת כמה וכמה החוויה. אני מסכימה עם כל מילה של מעיין אודות ההשוואה בין קיום מצוות טבילה, העומדת במבחן "האח הגדול" לבין קיום כל מצווה אחרת, שעליה אין פיקוח מלמעלה. אני

העם לא מניח, קנה מענה... אלגרי... אצטק...

מחשבה יהודית ותרבות ישראלית

שנתי כתבי עת בהוצאת בית מורשה

דימוי
רמי גרשון
25 ש"ח

אקדמות
רמי גרשון
25 ש"ח

דימוי
כתב עת בינתחומי לספרות, אמנות, ביקורת ותרבות יהודית, המהווה בין עולמות היצירה השונים בחברת הישראלית ובין המקורות היהודיים הקלאסיים לבין הספרות הפוסטמודרנית. דימוי רואה בתרבות הישראלית על גווניה סופיס תרבותי שכל חלקיו חשויים ויצורים מורכבים מרחק של שפה ושל תרבות ומבקש להשמיע את הקול היהודי בתרבות הישראלית.

אקדמות
כתב עת למחשבה יהודית המתחזה אכסניה למחקרים ולדיונים בנושאים מגוונים המשקפים את ההתנהגות היהודית לדורותיה ואת המתרחש בחברה הדתית המודרנית. אקדמות מבקש להרחיב את גבולותיהם של המחשבה והחשיבה הדתית ולכן הוא פתוח לכותבים מרקעונים שונים, הוא פלורליסטי ומאגד את קוראיו.

בקרו יראה אור גיליון ט"ז:
מחיר (כולל משלוח): 37 ש"ח
מחיר מנז' ל-4 גיליונות: 100 ש"ח

הופיע גיליון 125:
מחיר (כולל משלוח): 50 ש"ח
מחיר מנז' ל-3 גיליונות: 120 ש"ח

בעריכת חנה פנחס רהן

בעריכת עמיחי ברושץ ודוד ענקי

כתב עת למחשבה יהודית, ת"ד 7006 ירושלים 91070
deot@toravoda.org.il 02-6216590 02-6216592
מחיר (כולל משלוח): 37 ש"ח 02-6216590 02-6216592
מחיר מנז' ל-4 גיליונות: 100 ש"ח

זלי זה לא רק התנתקות. אבל בעיקר

כן, החלטתי להתנתק, ואני לא מתחרט על זה לרגע. היה קשה לקבל את ההחלטה והפעילו עלינו

לחצים כבדים שלא לעשות את זה, התקשרו אלינו הביתה, שלחו

אנשים כדי לשכנע, אבל אני הגעתי למסקנה שבסופו של דבר, מדובר במהלך נכון. אחרי שזה קרה, אמנם לקח קצת זמן להתרגל למציאות החדשה, והייתי צריך למצוא לעצמי עיסוק ולפתח קשרים חברתיים, אבל ברוך השם, מסתדרים, באמת. אפילו הילדים קיבלו את זה, והבינו שהיו מעורבים בהחלטה גם שיקולים כלכליים, ושאי אפשר היה להמשיך עם זה לנצח. רק לאשתי עדיין קצת קשה כל העסק. היא מאוד מאוד מתגעגעת. במיוחד ל"ערב טוב עם גיא פינס".

(ישי רקיע, שבועיים אחרי שעזב את "HOT" ונשאר רק עם ערוץ 1)

- טוב, תן לי קצת פרטים עליו.

- הוא בחור.

- כן, את זה אני יודעת. ו?

- נחמד, דתי.

- זה כל מה שאתה יודע עליו?

- ידעתי ששוב תהרסי את זה עם הבררנות שלך.

התיישבתי על הרצפה, התחלתי לבכות ולצעוק שאני מכאן לא זזה. לא זזה, לא זזה, לא זזה, זה שלי, שלי, שלי. כשמישהו ניסה להתקרב אליי להרגיע אותי צרחתי "אל תיגע בי", "אם תנסו אפילו אני אשתולל". חיכיתי שהמשטרה תגיע כדי להזיז אותי משם, והתלבטתי אם להיאבק גם אתם או לוותר, אבל כלום, אף שוטר לא ניגש. כנראה הפחדתי גם אותם, חשבתי לי, אני אצליח להישאר פה לנצח. פתאום ראיתי שכולם מסתכלים בי מרחוק ומגחכים. בסוף אימא שלי באה, הרימה אותי על הידיים ואמרה "די, ליאתי, מספיק עם השטויות, כל הקניון כבר מסתכל עלייך". (ליאת, בת שש, מנסה ליישם את מה שראתה בטלוויזיה.)

- קראת את המאמר ב"דעות"?

- כן, בטח שקראתי, ואני רוצה להגיד לך, אני פשוט מזועזעת. לא האמנתי שיש תופעות כאלה בחברה שלנו.

- כן, זה נורא, ולחשוב שיש אנשים שחושבים שגם אנחנו כאלה.

- בכנות אני אומרת לך, אני ממש מופתעת לגלות שאנשים באמת הולכים עם זה עד הסוף. עם המיניות?

- לא, עם ההלכה. יש שם כאלה שאשכרה מקיימים אותה ברצינות.

(שיחה בנות אופיינית בכיכר הירושלמית)

די, תרד מזה, אנחנו חייבים לעזוב. אני יודעת שזה קשה לך, יאיר, אבל אין ברירה. תראה, אנחנו האחרונים שמסרבים להתפנות. גם האבטחה תכף תיעלם מפה. גם לי זה לא קל, יאיר, אתה יודע שגם אני לא רוצה ללכת, גם לי טוב פה והייתי מוכנה להישאר כאן עוד ועוד, אבל אין מה לעשות. לא, אל תיקח איתך את המיטה. לא גם לא את הסירים. אני יודעת שזה לא פירר שמישהו אחר יבוא ויקח, אבל אלה החיים. יאללה, יאיר, צא, האוטו מחכה לנו. (יפעת מנוס מנסה לשכנע את בעלה לעזוב את איקאה, רבע שעה אחרי שעת הסגירה)

הכותבים: יוני גרייבר, אלי חביב, רבקה רוזנר
לתגובות, הערות, הצעות וכל דבר אחר: deot@toravoda.org.il

אני די מרוצה מהפגישה שהייתה הערב. זאת אומרת,

יש עוד מקום לשיפור, אבל בסך הכול יצאתי שבע (רצון). בניגוד לפעמים קודמות, הפעם הרגשתי שהצלחתי להשיג בפגישה את כל היעדים: הספקתי לאכול גם מהבורקס גבינה, גם מהרוגאלעך וגם מהבייגלה, ועוד לשותות מיץ תפוזים סחוט טרי. רק חבל שהעוגיות חמאה נגמרו עוד לפני שהגעתי. טוב שיש עוד פגישה מחר.

(איל לחמני, ראש המועצה הדתית בנתניה, מסכם יום עבודה פורה במיוחד.)

החלטתי שיהיה אשר יהיה, אני לא מתפנה. תהיה פה מצדה, יהיה פה אסון, תהיה רעידת אדמה, אותי לא יזיזו. הגיע השוטר ואני הייתי קשור באזיקונים לעץ אגוז שלנו בגינה. אמרתי לו שזו האדמה שלי ואני אמות למענה. הוא אמר שבסקופי הוא היה מתנהג אותו דבר, אבל הוא לא במקומי. יש לו דירת שלושה חדרים בבניין בפתח תקווה, וזה בכלל לא משהו, ובשביל הדירה הזו לא רק שהוא לא היה מת, הוא בקושי חי בה. פתאום הבנתי את האפאטיות של אנשי המרכז. אחרי הכול, בשביל דירת שלושה חדרים לא שווה להילחם כמו שנלחמים בשביל דונגס וחצי ובית פרטי עם גינה. (איתן קראווי מנווה דקלים לומד משהו חדש.)

"המהפך הגיע כשאנשי גוש הימין הבינו שיותר הגיוני לשחד חברי כנסת במקום לבזבז כסף על הפגנות" (שנת, 2094 שיעור בהיסטוריה)